

Mariusz Fras

O dwóch typach umowy ubezpieczenia grupowego

Artykuł zawiera analizę zagadnień związanych z typologią ubezpieczeń grupowych. Autor oparł się na siatce pojęciowej wypracowanej w piśmiennictwie obcym. Wskazał na istnienie dwóch typów umów ubezpieczenia grupowego: umowy ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem obowiązkowym opartej na konstrukcji umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek oraz kategorię umowy ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym opartą na formule umowy ramowej.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie na cudzy rachunek, ubezpieczenia grupowe, umowa ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem obowiązkowym, umowa ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym, PEICL.

---

1. Wprowadzenie

Zawarcie umowy grupowego ubezpieczenia skutkuje powstaniem – za pośrednictwem ubezpieczającego – stosunku prawnego pomiędzy ubezpieczycielem i ubezpieczonym. Obserwacja ta ma charakter uniwersalny, pomimo że w niektórych systemach prawnych ubezpieczenie grupowe jest traktowane jako wielość indywidualnych stosunków ubezpieczenia łączących tego samego ubezpieczającego oraz ubezpieczyciela. Inne systemy uznają umowę ubezpieczenia grupowego za umowę ramową pomiędzy ubezpieczającym a ubezpieczycielem, odnoszącą się do poszczególnych stosunków ubezpieczeniowych powstających pomiędzy ubezpieczycielem a ubezpieczonymi¹.

W literaturze zagranicznej wielokrotnie podejmowano próby wyjaśnienia charakteru prawnego umowy ubezpieczenia grupowego. Szczególnie bogaty jest w tym zakresie dorobek piśmiennictwa francuskiego i to na jego przykładzie można prześledzić intensywny rozwój myśli nauki prawa ubezpieczeniowego. Nadal jednak brak jest jednomyślności co do natury stosunku prawnego, który powstaje w wyniku zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego. Wysiłki przedstawicieli literatury obcej omawiane muszą być na dwóch płaszczyznach, na których prowadzona była dyskusja doktrynalna.

Badania poświęcone pierwszej z nich stanowią próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy na tle ubezpieczenia grupowego dochodzi do zawarcia jednej czy większej liczby umów. Według historycznie starszej koncepcji, określanej mianem „unitarnej”, dla powstania ochrony wystarczające jest istnienie wyłącznie jednej umowy, która wiąże ubezpieczyciela i organizatora grupy (ubezpieczającego). Drugi z poglądów (*conception „éclatée”*), wspierany przez przeważającą większość współczesnych autorów, oparty jest natomiast na założeniu, że obok umowy wiążącej ubezpieczyciela i organizatora grupy istnieje równocześnie tyle odrębnych umów ubezpieczenia, ilu ubezpieczonych. Na po-

---

¹ Zob. J. Basedow, T. Fock. 2002. „Rechtsvergleich”, in: *Europäisches Versicherungsvertragsrecht*. Bd:1. Hrsg J. Basedow, T. Fock, Hamburg 2002, s. 104, 117–118.

trzeby niniejszego opracowania pogląd ten określany będzie mianem koncepcji „rozproszonego” stosunku ubezpieczeniowego².

2. Umowa ramowa w ubezpieczeniach grupowych a umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek

Doniosły głos w określeniu natury prawnej ubezpieczeń grupowych stanowi wyrok z 8 stycznia 2015 r. Sądu Apelacyjnego w Warszawie³. W wyroku tym wyraźnie wskazano na istnienie konstrukcji jurystycznej, w przypadku której organizatora grupy łączy z ubezpieczycielem umowa ramowa, tworząca przestrzeń dla umów ubezpieczenia zawieranych w dalszej kolejności przez członków grupy. Dopiero w wyniku aktywności podejmowanej przez ubezpieczyciela lub członka grupy dochodzi do zawarcia umowy, na podstawie której ten ostatni uzyskuje ochronę ubezpieczeniową. W dalszych rozważaniach przyjęto dla tego typu umów ubezpieczenia grupowego nazwę „ubezpieczenie grupowe z przystąpieniem dobrowolnym”.

Warto w tym miejscu, rozważając problematykę przystąpienia w ubezpieczeniach grupowych, przybliżyć najważniejsze elementy uzasadnienia prawnego przywołanego orzeczenia, które zapadło na kanwie stanu faktycznego, gdzie powodem był pracownik zakładu pracy, w ramach którego działały związki zawodowe. Związki zawarły umowę określoną jako „program ubezpieczeniowy” z pozwanym ubezpieczycielem. W dalszej kolejności powód złożył deklarację przystąpienia do „grupowego ubezpieczenia pracowniczego”.

Sąd Apelacyjny, dokonując analizy stanu faktycznego w celu kwalifikacji prawnej łączącego strony sporu stosunku prawnego stwierdził, że przykładem umowy wypełniającej hipotezę art. 808 § 1 k.c. byłyby takie umowy ubezpieczenia grupowego, w których to wyłącznie ubezpieczający [organizator grupy – M.F.] odpowiada za zapłatę składki, np. gdyby związki zawodowe uiszczaly tę składkę z sum pozyskanych ze składek członkowskich. W takim wypadku to związki dokonywałyby wyboru wariantu ubezpieczenia, zarówno podstawowego, jak i dodatkowego, z czym wiąże się wymiar składki. Rola ubezpieczonego sprowadzałaby się zaś wyłącznie do wyrażenia zgody na skorzystanie z zastrzeżonej na jego rzecz ochrony (przy czym wymóg ten odnosi się wyłącznie do ubezpieczeń na życie, zdefiniowanych w art. 829 § 1 pkt 1 k.c., a nie innych rodzajów ubezpieczeń osobowych).

W ocenie Sądu Apelacyjnego stan faktyczny sprawy rodzi zasadnicze wątpliwości co do możliwości kwalifikacji w ramach art. 808 § 1 i § 2 k.c., tak jak uczynił to Sąd I instancji. Umowa łącząca związki zawodowe z ubezpieczycielem tworzy, w przypadku rozpoznawanej sprawy, jedynie rodzaj ramy prawnej, umożliwiającej poszczególnym pracownikom objęcie ich ubezpieczeniem grupowym. Ochrona zrealizuje się pod warunkiem, że chęć przystąpienia do ubezpieczenia zgłosi uzgodniona między organizatorem grupy a ubezpieczycielem minimalna liczba pracowników. Jak stwierdza Sąd Apelacyjny, w istocie w umowie tej zawartej pomiędzy ubezpieczycielem a związkami zawodowymi nie występują *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia (art. 805 § 1 k.c.). Nie ma w niej ani obowiązku zapłaty składki w określonej wysokości, ani określenia świadczeń, jakie ubezpieczyciel zobowiązuje się spełnić i umowa ta wypełni się treścią dopiero na skutek indywidualnych decyzji wielu pracowników o przystąpieniu do ubezpieczenia grupowego. Wymienia ona wprawdzie kilka wariantów ubezpieczenia i określa wyso-

² Szerzej M. Fras. 2015. „Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne”, Warszawa: Wolters Kluwer, s. 136 i n.

³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 8 stycznia 2015 r., IACa 762/14, LEX nr 1649332.

kość przypisanej im składki, niemniej stanowi to wyłącznie przedstawienie możliwości istniejących w ramach programu, o ostatecznym kształcie relacji umownych zdecydować zaś osobiste wybory członków grupy, którzy zdecydują się przystąpić do ubezpieczenia, wybiorą wariant i zgodzą się ponosić ciężar składki.

W dalszych rozważaniach Sąd Apelacyjny stwierdza, że żaden z członków grupy nie staje się przez złożenie deklaracji stroną umowy ramowej, zwanej tu programem ubezpieczeniowym dla pracowników. Skoro jednak to od decyzji członków grupy zależeć będzie ostateczny kształt ochrony ubezpieczeniowej i wysokość składki, której ciężar będą oni ponosić w całości, to powstaje wątpliwość, czy poruszając się w kręgu możliwości zaoferowanych przez ubezpieczyciela w tzw. programie nie dochodzi w istocie do zawarcia szeregu umów z poszczególnymi pracownikami, każdej z datą złożenia ubezpieczycielowi deklaracji podpisanych przez kolejnych członków grupy. Według Sądu Apelacyjnego nie wydaje się możliwe uznanie, że „przystąpienie” stanowi wyłącznie zgodę, o której mowa w art. 829 § 2 k.c., skoro organizator grupy nie przyjmuje na siebie obowiązku uiszczenia składki, a jedynie obowiązek przekazywania składek pochodzących od samych członków grupy. Data rozpoczęcia ochrony ubezpieczeniowej nie jest powiązana z samym faktem zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego (*scil.* umowy ramowej) pomiędzy organizatorem grupy a ubezpieczycielem, lecz wymaga złożenia oddzielnej deklaracji przystąpienia przez każdego pracownika, który chciałby skorzystać z ubezpieczenia, także w przypadku tych rodzajów ubezpieczeń osobowych, których nie wymienia art. 829 § 2 k.c. w zw. z art. 829 § 1 pkt 1 k.c. Data rozpoczęcia ochrony ubezpieczeniowej wiąże się zatem wprost z wyrażeniem woli przez konkretnego pracownika, przy czym w deklaracji uzewnętrznia on nie tylko wolę stania się beneficjentem umowy, lecz także wolę zaciągnięcia zobowiązania, którego treścią jest obowiązek uiszczenia świadczeń na rzecz ubezpieczyciela, tj. składki ubezpieczeniowej. Związki zawodowe, które występują tu w roli organizatora grupy, nie zaś w pozycji ubezpieczającego, w zakresie składek działają wyłącznie jako pełnomocnik ubezpieczonego, który w deklaracji upoważnił je do potrącania składek z jego wynagrodzenia o pracę.

Według Sądu Apelacyjnego na tle rozpoznawanej sprawy uzasadnione wydaje się stanowisko, że deklaracja przystąpienia do ubezpieczenia grupowego, zważywszy na jej treść, jest niczym innym jak oświadczeniem o woli skorzystania w określonym zakresie z oferty, jaką ubezpieczyciel skierował do pracowników za pośrednictwem związków zawodowych działających w zakładzie pracy. To każdy pracownik z osobna decyduje o tym, czy w ogóle przystąpi do ubezpieczenia grupowego, jaki wariant wybierze i jaką w związku z tym składkę zobowiązuje się zapłacić. Sąd Apelacyjny w opisywanym wypadku przyjmuje, że w tym modelu ubezpieczeń grupowych każdy członek grupy, potocznie określany ubezpieczonym, jest w istocie również ubezpieczającym, a przystąpienie do ubezpieczenia przez złożenie deklaracji jest przyjęciem oferty ubezpieczyciela i skutkuje zawarciem zgodnej z nią umowy.

W dalszych wywodach uzasadnienia Sąd Apelacyjny wskazał, że powód jest niewątpliwie osobą trzecią w stosunku do umowy ramowej. Ponieważ jednak stosunek ubezpieczenia nie nawiązał się z mocy tej umowy ramowej, lecz wymagał wyrażenia przez powoda woli co do wyboru wariantu ubezpieczenia i pakietu dodatkowego oraz woli uiszczenia składki miesięcznej we wskazanej wysokości na rzecz ubezpieczyciela za pośrednictwem związków zawodowych, to istnieją podstawy do uznania, że w ten sposób zawiązała się umowa ubezpieczenia pomiędzy stronami sporu. Wyłącznie pomiędzy nimi i realizują się *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia: zdefiniowana zostaje składka, którą powód ma płacić oraz zakres ochrony ubezpieczeniowej udzielanej przez ubezpieczyciela. Rola związków zawodowych (organizatora grupy) ogranicza się

do przekazywania pozwanemu ubezpieczycielowi środków pieniężnych stanowiących własność członków grupy ubezpieczonych i na podstawie ich upoważnienia. Przy czym taka konstrukcja jest objęta świadomością wszystkich trzech podmiotów, gdyż wynika z treści deklaracji przystąpienia, którą powód złożył ubezpieczycielowi za pośrednictwem związków zawodowych. „Przystąpienie” ubezpieczonego do ubezpieczenia grupowego na życie należałoby zatem, w ujęciu Sądu Apelacyjnego, ocenić jako zawarcie indywidualnej umowy ubezpieczenia w granicach stworzonych przez umowę ramową⁴. W umowach ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym złożenie przez ubezpieczonego oświadczenia o skorzystaniu z zastrzeżenia ochrony ubezpieczeniowej należy traktować jako przyjęcie przez członka grupy oferty objęcia ubezpieczeniem, skierowanej doń przez ubezpieczyciela bezpośrednio lub za pośrednictwem organizatora grupy⁵.

Deklarację przystąpienia należy w omawianym przypadku uznać za wniosek ubezpieczeniowy, który w trybie ofertowym prowadzi do zawarcia umowy ubezpieczenia⁶. Członek grupy występuje w ubezpieczeniu grupowym co do zasady w roli obłata, który odpowiada na ofertę ubezpieczyciela. Następuje zatem odwrócenie ról, w jakich w normalnym toku rzeczy występują ubezpieczyciel i ubezpieczający na etapie poprzedzającym zawarcie umowy ubezpieczenia indywidualnego. Zważywszy, że także w ubezpieczeniu grupowym z przystąpieniem dobrowolnym ubezpieczyciel nie może co do zasady odmawiać ochrony ubezpieczeniowej tym osobom, które spełniają przesłanki przynależności do grupy, konfiguracja, w której ubezpieczyciel jest oferentem, a oblatem – członek grupy, wydaje się wierniejsza naturze ubezpieczenia grupowego aniżeli model, w którym z ofertą występuje osoba poszukująca ochrony ubezpieczeniowej. Na kanwie tego modelu można również wprowadzić dalej idące rozwiązanie, że z chwilą dotarcia oświadczenia obłata do organizatora grupy jest ono wiążące dla ubezpieczyciela.

Dopuszczalne jest jednak przyjęcie formuły, w której to osoba ubiegająca się o ochronę ubezpieczeniową jest oferentem. Niepożądanemu w ubezpieczeniu grupowym zjawisku „selekcji” ubezpieczonych zapobiegać może istnienie po stronie ubezpieczyciela zobowiązania do zawierania umów ubezpieczenia z członkami grupy. Wątpliwości budzić może jednak zapewnienie skuteczności tego mechanizmu. W szczególności problematyczne jest powiązanie naruszenia zobowiązania do zawierania umów ubezpieczenia z sankcją odszkodowawczą. Zobowiązanie to wynika z umowy ramowej, której stroną nie jest osoba poszukująca ochrony ubezpieczeniowej, a ponadto interes członka grupy byłby należycie chroniony wówczas, gdyby ubezpieczyciel zobowiązał się do zapewnienia mu określonego rezultatu, a nie jedynie przyjmował na siebie obowiązek starannego działania⁷.

3. Rodzaje umów ubezpieczenia grupowego.

Uwagi prawoporównawcze

Na tle prawa francuskiego wprowadza się rozróżnienie na ubezpieczenie grupowe z przystąpieniem obowiązkowym (*assurance de groupe a l'adhésion obligatoire*), w którym ochrona ubezpieczeniowa powstaje automatycznie z chwilą uzyskania statusu

⁴ Analiza i wywody oparte na fragmentach uzasadnienia omawianego wyroku.

⁵ Por. K. Malinowska. 2009. „Zamówienia w grupówkach”, *Monitor Ubezpieczeniowy* 2009 (nr 9), s. 41.

⁶ Zob. szerzej M. Orlicki. 2004. „Umowa ubezpieczenia” w: „Prawo zobowiązań – część szczegółowa. System Prawa Prywatnego”, J. Panowicz-Lipska (red.), t. 8, Warszawa, s. 48 i n.

⁷ Szerzej M. Frasz, *op. cit.*, s. 150–165.

członka grupy i wynika z umowy zawieranej przez organizatora grupy (ubezpieczającego) z ubezpieczycielem oraz ubezpieczenie grupowe z przystąpieniem dobrowolnym (*assurance de groupe a l'adhésion facultative*), które stanowi figurę prawną, będącą połączeniem ubezpieczenia indywidualnego ze szczególnym rodzajem umowy ramowej, łączącej ubezpieczyciela i organizatora grupy. Umowa ramowa nie jest umową ubezpieczenia. Indywidualna umowa ubezpieczenia łączy natomiast każdego z członków grupy (ubezpieczonych) z ubezpieczycielem⁸. Do jej zawarcia, ze skutkiem w postaci powstania ochrony ubezpieczeniowej, dochodzi co do zasady w wyniku złożenia deklaracji o przystąpieniu.

Problem ten dostrzeżony został także w piśmiennictwie niemieckim na kanwie rozróżnienia niewłaściwego ubezpieczenia grupowego (*unechten Gruppenversicherung*) od właściwego ubezpieczenia grupowego (*echten Gruppenversicherung*)⁹.

Inaczej niż właściwe ubezpieczenie grupowe, niewłaściwe ubezpieczenie grupowe składa się nie z jednolitej umowy ubezpieczenia, lecz z wielu pojedynczych umów, które łączy się z uwagi na jednolitość objęcia ubezpieczeniem. W piśmiennictwie niemieckim podkreśla się, że niewłaściwa umowa ubezpieczenia grupowego występuje wyłącznie w ubezpieczeniach na życie. Wspólne wykonywanie umowy i działanie organizatora grupy, działającego z upoważnienia pojedynczych członków grupy jest cechą charakterystyczną omawianej kategorii ubezpieczeń grupowych. A. Wieser wskazuje, że zawarcie umowy nie następuje bezpośrednio i odrębnie przez pojedyncze osoby, lecz poprzez organizatora grupy jako umocowanego pełnomocnika. Według tej autorki pozycja organizatora grupy nie ogranicza się jednak tylko do roli przedstawiciela. Przyjmuje on bowiem własne zobowiązania umowne, jak obowiązek prowadzenia wszystkich spraw z członkami grupy z jednej strony i z ubezpieczycielem z drugiej strony. Pełnomocnictwo udzielone mu przez członków grupy upoważnia go nie tylko do zawarcia umowy ubezpieczenia, lecz także do składania oraz przyjmowania wszystkich oświadczeń dotyczących stosunków ubezpieczeniowych włącznie z wypowiedzeniem umowy oraz domaganiem się spełnienia świadczenia ubezpieczeniowego¹⁰.

W piśmiennictwie polskim podobne stanowisko zajmują w odniesieniu do grupowych ubezpieczeń na życie E. Kowalewski i M. Wałachowska wskazując, że na przykład pracodawca, zawierając z ubezpieczycielem umowę ubezpieczenia na życie, nie może zaciągać zobowiązań, w których dłużnikiem są ubezpieczeni pracownicy. Musiałby być do tego należycie przez ubezpieczonych umocowany. Jeśli tak, to według tych autorów taki pracodawca, zawierając umowę ubezpieczenia z ubezpieczycielem, działać może tylko z upoważnienia zainteresowanych, a więc w ich imieniu jako pełnomocnik. Dowodem przemawiającym za takim poglądem, według autorów, jest wymóg przedłożenia przez każdego ubezpieczonego tzw. deklaracji przystąpienia. Bez takiej deklaracji ze strony osoby zainteresowanej ochroną ubezpieczeniową przy ubezpieczeniach na życie, ochrona ta wobec takiej osoby nie może w ogóle powstać (art. 829 § 2 k.c.)¹¹.

---

⁸ J. Bigot. 2002, w: „Traité de Droit des assurances. Tome 3. Le contrat d'assurance”, J. Bigot (red.), Paris, s. 132 i n.; L. Mayaux. 2007, w: „Traité de Droit des assurances. Tome 4. Les assurances de personnes”, J. Bigot (red.), Paris, s. 666 i n.

⁹ Terminologia ta ukuta została przez H. Millauera. 1966. „Rechtsgrundsätze der Gruppenversicherung”, Karlsruhe, s. 107 i n.

¹⁰ A. Wieser. 2006. „Gruppenversicherungen”, Wien, s. 112–113.

¹¹ E. Kowalewski, M. Wałachowska. 2010. „Nieadekwatność prawa zamówień publicznych do grupowych ubezpieczeń na życie – potrzeba nowych uregulowań prawnych”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe* 2010 (nr 3), s. 35–36.

Do modelu rozproszonego stosunku ubezpieczeniowego przystaje pogląd, zgodnie z którym umowa łącząca ubezpieczyciela i organizatora grupy stanowi wyłącznie umowę organizującą przysługujące stosunki ubezpieczeniowe (umowę ramową). Funkcja tak rozumianej umowy ramowej wyczerpuje się w określeniu wysokości składki ubezpieczeniowej i „technicznego” aspektu zawierania właściwych umów ubezpieczenia. Nie występują w niej elementy przedmiotowo istotne umowy ubezpieczenia. Ubezpieczyciel nie zobowiązuje się na jej podstawie do spełnienia świadczenia w przypadku zajścia przewidzianego w umowie ryzyka ani też, przynajmniej bezpośrednio, do udzielania określonej osobie ochrony ubezpieczeniowej.

W przeciwieństwie do typowej umowy ramowej, w której dalsze umowy wykonawcze zawierane są pomiędzy tymi samymi stronami, w umowie ubezpieczenia grupowego jest ona zawierana przez inne podmioty niż umowy wykonawcze (pochodne). Umowa organizująca ubezpieczenie łączy operatora ubezpieczenia i ubezpieczyciela. Umowy wykonawcze łączą natomiast ubezpieczyciela i członków grupy ubezpieczonych. Odmienne krąg podmiotów przystępujących do poszczególnych umów nie pozbawia jednak umowy zawieranej przez organizatora i ubezpieczyciela charakteru umowy ramowej¹². Na kanwie tych obserwacji można sformułować wniosek, że samo posługiwanie się pojęciem „ubezpieczającego” dla określenia strony umowy ramowej może budzić zastrzeżenia. Rolę tego podmiotu wierniej oddają pojęcia „organizatora grupy” lub „operatora ubezpieczenia”.

W doktrynie niemieckiej także wskazuje się, że wspomniana już umowa „niewłaściwego ubezpieczenia grupowego” jest umową ramową, na mocy której nakreślony zostaje sposób postępowania przy zawarciu umowy ubezpieczenia oraz organizacyjne i ekonomiczne warunki brzegowe ubezpieczenia. Tym samym stanowi ona podstawę do zawiązywania wielości pojedynczych stosunków ubezpieczeniowych, które w celu ich wspólnej realizacji i administracji zostały ze sobą połączone¹³. A. Wieser wskazuje, że pod pojęciem umowy ramowej należy rozumieć umowę pomiędzy ubezpieczycielem a tzw. ramowym partnerem umowy („*Rahmenvertragspartner*”), która obejmuje postanowienia ramowe i wytyczne dla zawarcia umów ubezpieczenia indywidualnego z członkami grupy osób, a sama nie kreuje stosunku ubezpieczeniowego¹⁴. To ubezpieczeni członkowie grupy są jednocześnie indywidualnymi i samodzielnyymi ubezpieczającymi.

Dalszą konsekwencją przyjęcia przedstawionej powyżej koncepcji jest wniosek, że umowa ramowa nie jest umową ubezpieczenia *sensu stricto*. Nie podlega zatem przepisom prawa materialnego, które są miarodajne do oceny praw i obowiązków stron umowy ubezpieczenia bezpośredniego. Dostrzegając zagrożenia wynikające z tak istotnego ograniczenia zakresu zastosowania prawa ubezpieczeniowego, niektórzy autorzy francuscy opowiadają się za traktowaniem umowy organizacyjnej jako ramowej umowy ubezpieczenia (*contrat cadre d'assurance*)¹⁵, co pozwalać ma na objęcie jej zakresem regulacji prawa ubezpieczeniowego. Umowa ramowa organizująca umowę ubezpieczenia pozostaje umową nienazwaną¹⁶. Jej niejednoznaczny charakter prowadzi do wątpliwości interpretacyjnych. Nie ma ona odrębnego reżimu normatywnego.

¹² J.M. Mousseron. 1999. „Technique contractuelle”, Paris, s. 87.

¹³ Tak R. Magnusson. 1967. „Gruppenversicherung, insbesondere in der Lebensversicherung in Möller”, Winter, Materialien des zweiten Weltkongresses für Versicherungsrecht der internationalen Vereinigung für Versicherungsrecht, Band 5, Karlsruhe, s. 113.

¹⁴ A. Wieser, *op. cit.*, s. 110.

¹⁵ G. Sargos. 2012. „Le contrat d'assurance de personnes et ses trois principaux codes: analyse comparative et prospective”, Paris, s. 22.

¹⁶ M. Bigot-Gonçalves. 2009. „Les assurances de groupe”, Aix-en-Provence, s. 108.

Każdorazowo należy zatem udzielić odpowiedzi na pytanie, czy do oceny danej sytuacji zastosowanie znajdzie przepis prawa ubezpieczeniowego, czy też zasady ogólne prawa zobowiązań.

Znamienne jest przy tym, że judykatura francuska dystansuje się od doktrynalnych rozważań związanych z koncepcją „unitarną” i koncepcją „rozproszonego” stosunku ubezpieczenia¹⁷. W większości starszych wypowiedzi sądownictwa dostrzegalne były głównie odwołania do pierwszego ze wspomnianych poglądów. Uwaga judykatury skupiała się przede wszystkim na skutkach zastrzeżenia świadczenia na rzecz osoby trzeciej w duchu charakterystycznym dla koncepcji unitarnej¹⁸. W nowszych wypowiedziach judykatury większą wagę przywiązuje się natomiast do istnienia więzi obligacyjnej pomiędzy członkami grupy i ubezpieczycielem¹⁹, co charakterystyczne jest dla koncepcji rozproszonego stosunku ubezpieczeniowego.

Źródłem dodatkowych wątpliwości są stosunkowo niejednoznaczne wypowiedzi judykatury francuskiej. Jeszcze bowiem w 1986 r. Sąd Kasacyjny w *Rapport Annuel* prezentował pogląd, w myśl którego „*bez wątpienia umowa ubezpieczenia grupowego oparta jest na konstrukcji «zastrzeżenia na rzecz osoby trzeciej», na mocy którego przyrzekający (ubezpieczyciel) zobowiązuje się względem ubezpieczającego do proponowania ubezpieczenia na określonych przez nich wspólnie warunkach osobom przystępującym*”²⁰. Sąd Kasacyjny nie rozwinął jednak tej myśli. W szczególności nie wyjaśnił, na czym polega zobowiązanie ubezpieczyciela do „proponowania ubezpieczenia”. Nie określił również, czy skorzystanie z oferty ubezpieczyciela prowadzi do zawarcia odrębnej umowy ubezpieczenia, co odpowiada założeniom koncepcji rozproszonego stosunku ubezpieczeniowego, czy też wspomniane „proponowanie” ubezpieczenia polega na uzyskiwaniu zgody ubezpieczonego na zawarcie ubezpieczenia na jego rachunek.

Przekonanie o *stricte* organizacyjnym charakterze umowy zawieranej przez ubezpieczającego znalazło także odzwierciedlenie w uzasadnieniu wyroku francuskiego Sądu Kasacyjnego z 13 grudnia 2012 r.²¹ Formułując wypowiedź utrzymaną w duchu koncepcji rozproszonego stosunku ubezpieczeniowego, Sąd Kasacyjny podkreślił, że ubezpieczonych łączy z ubezpieczycielem odrębny umowny stosunek prawnoubezpieczeniowy. Swoboda kontraktowa stron „*ograniczana jest przez umowę ramową (contrat-cadre), negocjowaną i zawieraną przez ubezpieczającego w interesie grupy*”.

Warto w tym miejscu poczynić kilka uwag dotyczących natury ubezpieczeniowej umowy ramowej. W doktrynie zauważa się, że umowy ramowe (szczególnie te niezawierające istotnych postanowień odnoszących się do samego ubezpieczenia) w dużej mierze przypominają umowy ramowe o charakterze organizacyjnym²². Niektórzy autorzy twierdzą, że wykazują one podobieństwo do uregulowanej w art. 311–313 k.m. instytu-

¹⁷ C. Goldie-Genicon. 2008. „L’assurance de groupe a l’épreuve de la législation sur les clauses abusives”, RD, s. 2450.

¹⁸ Cass. Iere civ., 4 nov. 1992, RGAT 1992.836, Cass Iere civ., 26 mai 1993, Resp. civ. et assur., 1993; Cass. Iere civ., 9 maj 1996, RGDA 1996.615; Civ. Iere, 5 déc. 1978, D. 1979. Jur. 401.

¹⁹ Zob. C. Goldie-Genicon. 2008. „L’assurance de groupe a l’épreuve de la législation sur les clauses abusives”, RD, s. 2450 i powołane tam orzecznictwo.

²⁰ Rapport annuel de la Cour de cassation, Paris 1986, s. 198; Rapport Annuel 2009. Les personnes vulnérables dans la jurisprudence de la Cour de cassation, Paris 2009, s. 167.

²¹ Cass. 2 civ., 13 déc. 2012 n° 12-40073, QPC; zob. J. Bigot w głosie do wyroku z 13 grudnia 2012 r., RGDA 2013, no 2, s. 251.

²² M. Orlicki, J. Pokrzywniak. 2008. „Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego”, Warszawa: Wolters Kluwer, s. 41.

cji ubezpieczenia generalnego, z tym zastrzeżeniem, że umowa ubezpieczenia morskiego dotyczy tylko ubezpieczeń majątkowych²³.

Analogiczna konstrukcja opisana została także w niemieckiej nauce prawa ubezpieczeniowego. Porozumienia pomiędzy organizatorem a ubezpieczycielem w sprawie warunków umów ubezpieczenia w doktrynie niemieckiej określane są umowami normatywnymi (*Normenvertrag*), przez które rozumie się umowy mające za swój przedmiot warunki umów, jakie mają być w przyszłości zawarte. Na etapie pierwszym dochodzi do skutku porozumienie w sprawie warunków umów, stanowiące bazę dla zawierania na jej podstawie w drugim etapie umów konkretnych, zwanych pojedynczymi (*Einzelverträge*), na warunkach ustalonych w porozumieniu bazowym²⁴.

Wspólną cechą przygotowawczych umów ramowych jest kreowanie trwałego stosunku obligacyjnego, którego istotną treścią jest obowiązek zawierania umów definitywnych (realizacyjnych) na z góry ustalonych warunkach. W przypadku ubezpieczeniowych umów ramowych umowy ubezpieczenia zawierane są przez osoby trzecie – członków grupy. W ubezpieczeniach grupowych poszczególne jednostkowe umowy ubezpieczenia – umowy realizacyjne są sposobem konkretyzacji świadczeń z umowy ramowej tak w aspekcie przedmiotowym, jak i podmiotowym.

Nie oznacza to jednak, że sama umowa ramowa wyłącznie otwiera drogę do nawiązywania indywidualnych umów ubezpieczenia i pozostaje bez wpływu na ich treść. W obrocie ubezpieczeniowym umowy ramowe składają się zwykle z części normatywnej (*normativen Teil*) i z części zobowiązującej (*obligatorischen Teil*)²⁵.

W części normatywnej uregulowane zostają warunki ramowe. W pierwszym rzędzie określone zostają cechy i właściwości, które muszą charakteryzować członków grupy obejmowanych ochroną ubezpieczeniową, oraz przesłanki przystąpienia do grupy. Kolejne zagadnienia to zakres ochrony ubezpieczeniowej oraz konkretyzacja różnych rodzajów ryzyka objętych umową ubezpieczenia, sposób obliczania składki ubezpieczeniowej i sposób jej płatności. W części zobowiązującej ustalone zostają konkretne obowiązki organizatora grupy, w szczególności dokładanie starań zmierzających do zachęcenia członków grupy do zawarcia umów indywidualnych, jak również przyjmowanie deklaracji przystąpienia i ich przekazywanie ubezpieczycielowi. Często rozszerza się obowiązki organizatora grupy na pobieranie i inkaso składek ubezpieczeniowych oraz zobowiązanie do administrowania ubezpieczeniami indywidualnymi²⁶.

W piśmiennictwie wskazuje się, że część normatywna to same warunki przyszłych umów, których dotyczy porozumienie; nie ma ona charakteru ani umowy, ani czynności prawnej. Nie stanowi też źródła prawa. Część zobowiązująca ma natomiast charakter czynności prawnej; strony umawiają się tutaj co do zakresu obowiązywania usta-

²³ Nazywanymi też „*open risk*”, czy „*floating insurance*”, przy czym umowy takie charakteryzują się mnogością pokrywanych ryzyk, a nie osób ubezpieczonych. Przepis art. 311 k.m. stanowi, że umową ubezpieczenia generalnego można objąć wszystkie lub niektóre rodzaje ładunków, jakie ubezpieczający będzie wysyłał lub otrzymywał w określonym czasie. (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 138, poz. 1545). Zob. szerzej M.P. Ziemiak. 2011. „Strony i podmioty stosunku grupowego ubezpieczenia na życie”, w: „Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych”, E. Kowalewski (red.), Toruń: TNOiK, s. 99–100.

²⁴ Szczegółowo problematykę umów normatywnych z dogłębną analizą doktryny niemieckiej przeprowadził S. Włodyka. 1978. „Porozumienia gospodarcze”, Warszawa, s. 82 i n.

²⁵ H. Kook. 1939. „Der Gruppenvertrag in der Kollektivlebensversicherung”, Berlin, s. 15–16.

²⁶ F. Herdter. 2010. „Der Gruppenversicherungsvertrag: Grundlagen und ausgewählte Problemfelder”, Karlsruhe, s. 39–40.

lonych w porozumieniu warunków umów. Treść tej czynności prawnej jest różna w zależności od tego, czy chodzi tylko o „wytyczne”, czy o umowę „zobowiązującą”, czy wreszcie o umowę „prawnie wiążącą”²⁷. W literaturze prezentowany jest także pogląd, że porozumienia w sprawie warunków adresowane – ze skutkiem prawnym – do innych osób, kwalifikuje się jako umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej *sensu stricto* w rozumieniu art. 393 k.c.²⁸

Powiązanie umowy ramowej i realizacyjnych umów ubezpieczenia, poprzez postanowienia normatywne tej pierwszej, nie przekreśla ich prawnej odrębności. Obowiązanie *legis contractus* oznacza, że postanowienia normatywne umowy ramowej (warunki umów realizacyjnych) stają się treścią autonomicznych umów ubezpieczenia. Obowiązek respektowania postanowień umowy ramowej ogranicza się do fazy zawierania umów realizacyjnych (co do sposobu zawarcia i ukształtowania niektórych elementów treści)²⁹.

Powstaje jednak pytanie, czy umowa ramowa jest źródłem obowiązku ubezpieczyciela do zawarcia umowy ubezpieczenia z osobą ubiegającą się o ochronę ubezpieczeniową. Obowiązek kontraktowania wynikający z umowy ramowej jest słabszy od powstałego na skutek zawarcia umowy przedwstępnej, gdyż strony nie uzgadniają istotnych postanowień umowy przyrzeczonej. Jednocześnie umowa ramowa kreuje obowiązek silniejszy od wynikającego z umowy o negocjacje³⁰. Umowa ramowa pomiędzy organizatorem grupy a ubezpieczycielem jest bowiem umową o świadczenie na rzecz osoby trzeciej (art. 393 k.c.). Określa ona z reguły sposób i formę zawarcia umów ubezpieczenia wykonawczych oraz pewne elementy treści tych umów, których zawarcia mogą się domagać członkowie grupy poszukujący ochrony ubezpieczeniowej w ramach ubezpieczenia grupowego. Ta umowa nie określa natomiast postanowień ubezpieczeniowych umów realizacyjnych w sposób wystarczająco precyzyjny, a zatem nie zrodzi ona z reguły obowiązku kontraktowania analogicznego do obowiązku wynikającego z umowy przedwstępnej. W doktrynie postuluje się co prawda posługiwanie się pojęciem umowy ramowej w odniesieniu do umów, które ponadto zawierają zobowiązanie do zawierania umów wykonawczych w przyszłości³¹. Zobowiązanie to nie ma jednak charakteru umowy przedwstępnej, gdyż charakterystyka umów wykonawczych nie obejmuje wszystkich istotnych (koniecznych) postanowień tych umów. Jeżeli wynikający z umowy ramowej obowiązek zawierania umów ubezpieczenia z osobami

²⁷ W doktrynie niemieckiej rozróżniono umowy normatywne:

- 1) zawierające wytyczne (*Reichtlinienverträge*), w których strony tylko zalecają stosowanie ustalonych przez nie warunków umów;
- 2) „zobowiązujące” (*schuldrechtliche Normenverträge*), w których strony zobowiązują się zapewnić w odpowiedniej formie stosowanie się do uzgodnionych warunków umowy;
- 3) „prawnie wiążące” (*rechtsverbindliche Normenverträge*) – umowy o bezpośrednim skutku prawnym, które – na podstawie wyraźnych przepisów prawa lub postanowień umownych – wywierają ten skutek, iż późniejsze umowy nie mogą być zawierane na warunkach odmiennych niż ustalone w porozumieniu, które to warunki wiążą więc strony zawieranych następnie umów.

Zob. szczegółowe rozważania S. Włodyka, *op. cit.*, s. 82 i n.

²⁸ Tak K. Malinowska. 2008. „Ubezpieczenia grupowe na życie – niebył w majestacie prawa?”, *Prawo Asekuracyjne* 2008 (nr 2), s. 45.

²⁹ Tak G. Romański. 1989. „Umowa ramowa (na tle prawa niektórych państw EWG i Polski)”, Warszawa, s. 88.

³⁰ *Ibidem*, s. 85.

³¹ A. Olejniczak. 1990. „O koncepcji umów ramowych”, *Państwo i Prawo* 1990 (z. 4), s. 80; M. Krajewski. 2002. „Umowa przedwstępna”, Warszawa: C.H. Beck, s. 191.

trzecimi miałyby przyjąć postać zobowiązania rezultatu, musiałyby także przyjąć postać umowy przedwstępnej³² i spełnić warunki przewidziane dla umowy w art. 389 k.c.³³

Ukształtowanie umowy pomiędzy organizatorem grupy a ubezpieczycielem jako umowy ramowej starannego działania ma doniosłe znaczenie w zakresie sankcji związanych z niewykonaniem albo nienależytym wykonaniem przez ubezpieczyciela zobowiązania do zawarcia umów realizacyjnych z ubezpieczającymi (umów ubezpieczenia). Osoba trzecia nie może dochodzić wykonania *in natura* przez ubezpieczyciela obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Obowiązek świadczenia przez ubezpieczyciela został bowiem sformułowany za mało precyzyjnie w umowie ramowej między ubezpieczycielem a organizatorem grupy, aby nadawał się do takiego rodzaju egzekucji³⁴. Należy zatem przyjąć, że obowiązek ubezpieczyciela do dołożenia starań w celu zawarcia umowy ubezpieczenia opatrzonej jest wyłącznie sankcją odszkodowawczą³⁵.

Charakter i zakres odpowiedzialności przedkontraktowej w ramach umowy ramowej jest jednak dyskusyjny. Strony same na ogół starają się jednak regulować zagadnienia odpowiedzialności, określając zakres obowiązku naprawienia szkody czy stosując inne środki ochrony z tytułu naruszenia zobowiązania, jak kara umowna (art. 483 k.c.) czy umowne prawo odstąpienia (art. 395 k.c.)³⁶. W nauce prawa proponuje się, aby w braku tego rodzaju uzgodnień stosować art. 390 k.c. ze względu na tożsamość funkcji odszkodowania z tytułu niewykonania umowy przedwstępnej i umowy ramowej³⁷. Nie bez racji W. Kocot wskazuje z kolei, że zastosowanie znajdować powinny zasady odpowiedzialności przyjmowane w umowach o charakterze gwarancyjnym, które zabezpieczają wykonanie innych zobowiązań. Autor podkreśla, że funkcją umowy ramowej jest ochrona przed ryzykiem, którego źródłem jest zachowanie zobowiązanego, polegające na zaniechaniu bądź odmowie współpracy. Strona, która uchybia swojemu zobowiązaniu do zawarcia umowy wykonawczej, powinna odpowiadać z tytułu niezachowania należytej staranności na zasadach ogólnych (art. 471 k.c.), a nie jedynie w ramach ujemnego interesu umownego³⁸.

W polskim piśmiennictwie nie podjęto próby objaśnienia koncepcji unitarnej i koncepcji rozproszonego stosunku ubezpieczeniowego. Jedynie W. Mogiński dostrzegł problem, wskazując na odrębność: z jednej strony umowy ubezpieczenia zawartej przez ubezpieczyciela z ubezpieczającym, a z drugiej – wykreowanych przez tę umowę prawnych stosunków ubezpieczenia łączących ubezpieczyciela z poszczególnymi ubezpieczonymi. Autor ten stawia pytanie, czy w umowie ubezpieczenia grupowego mamy do

³² M. Krajewski, „Umowa przedwstępna”... , s. 181 i n.; odmiennie A. Koch. 1982. „Umowa wyłącznej koncesji handlowej w eksporcie”, Poznań, s. 189 i n.

³³ Zgodnie z judykaturą dopuszczalna jest umowa przedwstępna na rzecz osoby trzeciej. Zob. wyrok SN z 15 października 2009 r., I CSK 84/09 (OSNC 2010, nr 4, poz. 60), jednakże w celu ustanowienia obowiązku spełnienia świadczenia do rąk innej niż wierzyciel osoby konieczne jest wyraźne dodatkowe zastrzeżenie umowne, gdyż umowy na rzecz osoby trzeciej nie można domniemywać. Tak wyrok SN z 4 października 1984 r., II CR 329/84 (Lex Polonica nr 320213).

³⁴ Por. G. Romański. 1989. „Umowa ramowa (na tle prawa niektórych państw EWG i Polski)”, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze, s. 86; A. Olejniczak. 1990. „O koncepcji umów ramowych”, Państwo i Prawo 1990 (z. 4), s. 80 i n.

³⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak. 2010. „Zobowiązania – część ogólna”, Warszawa: C.H. Beck, s. 142.

³⁶ W. Kocot, *Odpowiedzialność przedkontraktowa*, Warszawa 2013, s. 283.

³⁷ Zob. A. Olejniczak, *O koncepcji umów ramowych*, Państwo i Prawo 1990, z. 4, s. 80.

³⁸ W. Kocot. 2013. „Odpowiedzialność przedkontraktowa”, Warszawa: C.H. Beck, s. 283–284; zob. również J. Rąjski, W. Kocot, K. Zaradkiewicz. 2007. „Prawo kontraktów handlowych”, Warszawa: LexisNexis, s. 55.

czynienia z jednym stosunkiem ubezpieczenia, w którym występuje wiele podmiotów ochrony ubezpieczeniowej, czy też jedna umowa ubezpieczenia grupowego kreuje wiele prawnych stosunków ubezpieczenia, odrębnie dla każdego z ubezpieczonych. Na kanwie tej obserwacji W. Mogilski wyraża ogólny pogląd, że umowa ubezpieczenia grupowego tworzy wiele prawnych stosunków ubezpieczenia łączących poszczególnych ubezpieczonych z ubezpieczycielem, a każdy z tych stosunków – warunki ochrony ubezpieczeniowej poszczególnej osoby³⁹.

E. Kowalewski i M. Wałachowska uważają natomiast, że ubezpieczenia grupowe nie są oparte na umowie ubezpieczenia na cudzy rachunek. Autorzy wskazują, że zawierający umowę ubezpieczenia grupowego podmiot nie ma statusu ubezpieczającego. Działa jako zleceniobiorca osób zainteresowanych ochroną, za ich zgodą, a jednocześnie w ich imieniu. Według tych autorów mamy tu do czynienia nie ze stroną umowy ubezpieczenia, lecz z tzw. operatorem działającym na zlecenie zainteresowanego⁴⁰. Z kolei zdaniem M. Serwach i J. Kliszcz, organizator grupy, zawierając umowę generalną, tylko umożliwia zawarcie na jej podstawie indywidualnych umów ubezpieczenia przez poszczególnych ubezpieczonych, wobec czego mamy do czynienia z wielością adhezyjnych przystąpień do umowy generalnej⁴¹. Część autorów formułuje dalej idącą tezę wskazując, że ubezpieczenia grupowe nie są szczególną kategorią umów ubezpieczenia, ale metodą obejmowania ochroną ubezpieczeniową grupy osób na bazie jednej umowy, czemu towarzyszy odmienna forma oceny ryzyka, prowadzenia sprzedaży i administracji ubezpieczenia⁴². Ze względów wskazanych w uprzednich rozważaniach poglądy te nie powinny być traktowane jako reguła uniwersalna, jednakże w umowach ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym znajdują uzasadnienie.

4. Ubezpieczenie grupowe w PEICL

Opisane powyżej obce rozwiązanie zostało przyjęte przez twórców modelowej regulacji umowy ubezpieczenia Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)⁴³, która tworzona była przy wykorzystaniu wyników badań prawnoporównawczych.

Wraz z postępem prac, twórcy PEICL zdecydowali się ostatecznie na wprowadzenie definicji umowy ubezpieczenia grupowego, która – obok definicji „umowy ubezpieczenia”, „ubezpieczenia szkody” i „ubezpieczenia na stałe sumy” – objęta została przepisem art. 1:201 w ust. 7. Przyjęto, że umowy ubezpieczenia grupowego oparte są na porozumieniu pomiędzy ubezpieczycielem a organizatorem grupy, zawierającym na rzecz ubezpieczonych, których łączy wspólna więź z organizatorem i którzy spełniają

---

³⁹ Zob. W.W. Mogilski. 2010. „Ubezpieczenia grupowe w kontekście regulacji prawnej”, w: „Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych”, E. Kowalewski (red.), Toruń: TNOiK, s. 64–65.

⁴⁰ Zob. E. Kowalewski, M. Wałachowska. 2010. „Nieadekwatność prawa zamówień publicznych do grupowych ubezpieczeń na życie – potrzeba nowych uregulowań prawnych”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe* 2010 (nr 3), s. 17.

⁴¹ M. Serwach, J. Kliszcz. 2010. „Grupowe ubezpieczenie na życie w świetle prawa, doktryny i praktyki ubezpieczeniowej”, *Prawo Asekuracyjne* 2010 (nr 2), s. 28 i n.

⁴² O. Doan (red.). 1995. „Ubezpieczenia życiowe”, Warszawa: Potext, s. 92.

⁴³ M. Lakhan, H. Heiss. 2010. „An Optional Instrument for European Insurance Contract Law”, *Utrecht Journal of International and European Law* 2010, vol. 26, s. 1–11; J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss, L. Loacker. 2016. „Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)”, 2nd Expanded ed Edition, Köln 2016 (przepisy z komentarzem dotyczące ubezpieczeń grupowych, s. 354–366). Pełny tekst opublikowany na stronie internetowej: <https://www.uibk.ac.at/zivilrecht/restatement/sprachfassungen>. Zespół zakończył swoje prace zwieńczone opisaniem w przypisie obszernym komentarzem.

wymagania określone w tym porozumieniu. Tak wyznaczony krąg ubezpieczonych jest określany mianem „grupy”. W definicji wyraźnie wspomniano przy tym o możliwości uzyskania ochrony przez członków rodziny ubezpieczonego na podstawie umowy ubezpieczenia grupowego.

Twórcy PEICL opowiedzieli się także za usankcjonowaniem rozróżnienia na ubezpieczenia z przystąpieniem obowiązkowym (*accessory group insurance*) i ubezpieczenia z przystąpieniem dobrowolnym (*elective group insurance*). Pierwsze z pojęć definio- wane jest jako ubezpieczenie grupowe, w którym istnienie ochrony ubezpieczeniowej wynika z przynależności do danej grupy. Ubezpieczony nie może zrezygnować z objęcia go ubezpieczeniem. Z kolei druga kategoria odnosi się do wypadków, w których przystąpienie do ubezpieczenia grupowego następuje na skutek skierowania do ubezpieczyciela zawiadomienia o chęci przystąpienia do kręgu ubezpieczonych lub wobec niewyrażenia odmowy na przystąpienie do ubezpieczenia⁴⁴.

W przepisie art. 1:201 PEICL, który obejmuje słowniczek pojęć stosowanych przez twórców PEICL, wprowadzono dodatkowo definicje umowy ubezpieczenia grupowego (art. 1:201 pkt 7), ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem obowiązkowym (*accessory group insurance*) (art. 1:201 pkt 8) oraz ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym (*elective group insurance*) (art. 1:201 pkt 9).

Równocześnie twórcy PEICL zdecydowali się na oznaczenie podmiotu zawierającego umowę ubezpieczenia grupowego z ubezpieczycielem mianem organizatora grupy (*group organiser*). Pojęcie to znajduje uzasadnienie niezależnie od obowiązkowego lub dobrowolnego charakteru przystąpienia do umowy ubezpieczenia grupowego. Nie zdecydowano się jednak na jego zdefiniowanie w ramach art. 1:202, w którym opisano znaczenie takich terminów jako „ubezpieczony” (art. 1:202 pkt 1) czy „agent ubezpieczeniowy” (art. 1:202 pkt 5). Odnotowania wymaga przy tym, że autorzy są niekonsekwentni w posługiwaniu się pojęciem organizatora grupy. W ramach przepisów poświęconych umowom ubezpieczenia grupowego odwołują się także do „ubezpieczającego” (art. 18:204 ust. 2). Wydaje się jednak, że rozróżnienie to nie jest celowe i pojęciem „organizatora grupy” i „ubezpieczającego” w ramach tej regulacji należy posługiwać się zamiennie.

Pomiędzy umowami ubezpieczenia, do których przystąpienie ma charakter obowiązkowy, oraz tymi, do których przystąpienie ma charakter dobrowolny, zachodzą istotne różnice konstrukcyjne. Umowa ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem obowiązkowym (*accessory group insurance*) jest umową ubezpieczenia *sensu stricto*. To na jej podstawie poszczególni ubezpieczeni uzyskują ochronę ubezpieczeniową. Stosowanie wprost przepisów PEICL mogłoby jednak powodować liczne wątpliwości ze względu na szczególny charakter ubezpieczenia grupowego. Obawy te wydają się podzielać także twórcy PEICL. Zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 18:201 PEICL do umowy ubezpieczenia z przystąpieniem obowiązkowym (*accessory group insurance*) przepisy PEICL stosuje się odpowiednio.

Twórcy PEICL dostrzegają także zagrożenia związane z podwójnym usytuowaniem organizatora grupy w relacji z poszczególnymi członkami grupy, czemu wyraz dano w art. 18:102 ust. 1 PEICL. Przepis ten nakłada na organizatora grupy (ubezpieczającego) obowiązek dochowania należytej staranności (*act dutifully*), kierowania się dobrą wiarą (*good faith*) i uwzględniania uzasadnionych interesów (*legitimate interests*) członka grupy w ramach negocjowania i wykonywania umowy. Zasada ta odnosi

⁴⁴ O rozważanych koncepcjach ujęcia umowy ubezpieczenia grupowego szerzej M. Fras, *op. cit.*, s. 400–402.

się zarówno do ubezpieczeń z przystąpieniem dobrowolnym, jak i obowiązkowym. Norma z art. 18:102 ust. 1 została zamieszczona w sekcji 1 części 6, która obejmuje przepisy ogólne o ubezpieczeniu grupowym. Należy przyjąć, że obowiązek opisany w art. 18:102 ust. 1 odnosi się zarówno do działań podejmowanych przez organizatora grupy w ramach relacji łączącej go z poszczególnymi członkami grupy, jak i w stosunkach z ubezpieczycielem⁴⁵.

Zasada przewidziana w art. 18:102 ust. 1 PEICL wykazuje daleko idące podobieństwo do rozwiązania, które przyjęte zostało w ramach wspólnotowego reżimu agenta handlowego na gruncie dyrektywy nr 86/653⁴⁶. Zgodnie z art. 3 dyrektywy, agent przy dokonywaniu czynności dla dającego zlecenie powinien kierować się dobrą wiarą, działać z należytą starannością i mieć na względzie dbałość o interesy osoby, dla której działa⁴⁷. Analiza pozostałych postanowień twórców PEICL ujawnia dalsze podobieństwa pomiędzy ich propozycją a rozwiązaniami przyjętymi w tej dyrektywie. Obowiązek agenta działania z należytą starannością i w dobrej wierze skonkretyzowany został w art. 3 ust. 2 dyrektywy. Zgodnie z tym przepisem agent zobowiązany jest w szczególności do przekazywania dającemu zlecenie niezbędnych informacji mających dla niego znaczenie (art. 3 ust. 2 lit. b dyrektywy). Analogiczne rozwiązanie przyjęte zostało przez twórców PEICL w art. 18:102 ust. 2 PEICL⁴⁸.

W ramach odrębnej sekcji zawarto regulacje poświęcone umowom ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym (*elective group insurance*). Wyraźnie zaakcentowano przy tym szczególnie typ relacji pomiędzy ubezpieczycielem i indywidualnym ubezpieczonym, który występuje na tle tego rodzaju umów. W odróżnieniu od umów z przystąpieniem obowiązkowym, w tym wypadku umowa ubezpieczenia *sensu stricto* łączy wyłącznie ubezpieczyciela i ubezpieczonego. Organizator grupy jest natomiast stroną umowy ramowej zawieranej z ubezpieczycielem (art. 18:301 ust. 1 PEICL). Ubezpieczenie grupowe z przystąpieniem dobrowolnym stanowi szczególną figurę prawną, będącą połączeniem ubezpieczenia indywidualnego ze szczególnym rodzajem umowy ramowej, która łączy ubezpieczyciela i organizatora grupy (art. 18:301 PEICL)⁴⁹. O zastosowaniu PEICL do umów ubezpieczenia pomiędzy ubezpieczycielem a poszczególnymi ubezpieczonymi decydują jednak strony umowy ramowej. Umowa ramowa nie jest natomiast umową ubezpieczenia. Nie powinna zatem podlegać przepisom PEICL. Kategoryczne respektowanie tego rozwiązania mogłoby jednak prowadzić do sytuacji, w której umowy ubezpieczenia byłyby regulowane postanowieniami PEICL, natomiast statut kontraktowy umowy ramowej byłby niedostosowany do wymagań konstrukcji opisanej w art. 18:301 PEICL. Dostrzegając możliwość wystąpienia na tym tle

---

⁴⁵ D. Fuchs. 2013. „Ubezpieczenia grupowe w europejskiej umowie ubezpieczenia. O potrzebie uregulowania ubezpieczeń grupowych”, materiały konferencyjne, Warszawa, 15 listopada 2013 r.

⁴⁶ Dyrektywa Rady z dnia 18 grudnia 1986 r. w sprawie koordynacji ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do przedstawicieli handlowych działających na własny rachunek (86/653/EWG) (Dz. Urz. UE L 382 z 31.12.1986 r., s. 17).

⁴⁷ Szerzej E. Rott-Pietrzyk. 2006. „Agent handlowy – regulacje polskie i europejskie”, Warszawa: C.H. Beck, s. 32 i n.

⁴⁸ J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss, L. Loacker. 2016. „Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)”, 2nd expanded edition, Köln, s. 355–357. Art. 18:102 ust. 2 stanowi, że organizator grupy przekazuje wszystkie istotne informacje podane przez ubezpieczyciela oraz zawiadamia członków grupy o wszelkich zmianach w umowie ubezpieczenia grupowego.

⁴⁹ Pojęciem „fakultatywne ubezpieczenie grupowe”, moim zdaniem nietrafnie, posługuje się D. Fuchs, „Ubezpieczenia grupowe w europejskiej umowie ubezpieczenia...”, *op. cit.*

rozdźwięku pomiędzy umowami ubezpieczenia i umową ramową, badacze z grupy *Restatement* postanowili, że przewidziany w art. 18:102 ust. 1 PEICL obowiązek dochowania należytej staranności i kierowania się dobrą wiarą, przy uwzględnieniu interesów członków grupy, znajduje zastosowanie także w odniesieniu do umowy zawieranej przez organizatora grupy (art. 18:301 ust. 2).

5. Podsumowanie

Niezależnie od dalszych losów projektu, zawarte w PEICL rozwiązania dotyczące ubezpieczeń, w tym ubezpieczeń grupowych, z dużym prawdopodobieństwem wyznaczać będą kierunki rozwoju europejskiego prawa ubezpieczeń gospodarczych. Akt ten można postrzegać jako „wspólną walutę” w dziedzinie prawa ubezpieczeń gospodarczych. Badania prawnoporównawcze twórców PEICL doprowadziły ich do przekonania, że umowy ubezpieczenia grupowego zasługują na odrębną regulację w ramach projektu⁵⁰. Potrzebę normatywnego uregulowania ubezpieczeń grupowych dostrzegł również projektodawca polski⁵¹.

Na tle prowadzonych rozważań, celowe wydaje się wprowadzenie w rodzimej regulacji podziału ubezpieczeń grupowych, który transparentnie obrazowałby niejednorodność tej kategorii ubezpieczeń. Tym bardziej, że z podziałem tym wiązałyby się dale idące implikacje. Wydaje się, że w ślad za nauką francuską należy uregulować normatywnie istotę ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem obowiązkowym oraz ubezpieczenia grupowego z przystąpieniem dobrowolnym. Pierwsze z pojęć powinno być definiowane jako ubezpieczenie grupowe, w którym powstanie ochrony ubezpieczeniowej jest automatyczne i wiąże się wyłącznie z faktem przynależności do danej grupy. Ubezpieczony nie może zrezygnować z objęcia go ubezpieczeniem. Z kolei druga kategoria odnosi się do sytuacji, w których kluczowe znaczenie ma wola objęcia ubezpieczeniem, wyrażająca się w deklaracji przystąpienia, jako uprawnieniu prawokształtującym.

Nie można podzielić stanowczych poglądów wyrażonych na tle nowej ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z 2015 r.⁵², że każde ubezpieczenie grupowe jest ubezpieczeniem na cudzy rachunek, ale nie każde ubezpieczenie na cudzy rachunek jest ubezpieczeniem grupowym⁵³.

⁵⁰ W piśmiennictwie podkreśla się, że ambicją twórców zasad PEICL nie jest wymyślenie prawa ubezpieczeniowego, lecz wykorzystanie tradycyjnych systemów prawnych obowiązujących w państwach członkowskich. Zob. Z. Brodecki, D. Maśniak. 2015. „Principles of European Insurance Contract Law jako element zintegrowanego porządku prawnego”, w: „Współczesne problemy prawa zobowiązań”, A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrzyńska, D. Sokołowska (red.) Warszawa: Wolters Kluwer, s. 102. Szerzej zob. również D. Fuchs. 2010. „Insurance Restatement jako europejski instrument opcjonalny służący regulacji umów ubezpieczenia”, *Rozprawy Ubezpieczeniowe* 2010 (nr 9), s. 127 i n.

⁵¹ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, regulujący problematykę ochrony prawnej osób ubezpieczonych w umowach ubezpieczenia grupowego (projekt z 28 listopada 2014 r. przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości): http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-cywilnego/download_71,7.html. Decyzją Ministra Sprawiedliwości Komisja Kodyfikacyjna została zlikwidowana, tym samym nie są znane losy projektu. Obecnie projekt ten stanowi głos w dyskusji o potrzebie uregulowania ubezpieczeń grupowych.

⁵² Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1844, zm. 2016 r. poz. 615).

⁵³ Szerzej M. Orlicki. 2016. „Kilka uwag o przepisach dotyczących ubezpieczeń na cudzy rachunek w nowej ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej”, *Prawo Asekuracyjne*

Ustawodawca, używając w art. 18 ustawy wyrażenia „w szczególności”, nie utożsamia ubezpieczeń grupowych z konstrukcją umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek. Wskazuje jedynie, że jedną z form zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego jest umowa na cudzy rachunek. Nie wyklucza też innych sposobów zawarcia umowy ubezpieczenia grupowego.

Po pierwsze, nie można utożsamiać ubezpieczenia grupowego li tylko z umową ubezpieczenia na cudzy rachunek unormowaną w prawie polskim w art. 808 k.c. i art. 829 § 2 k.c. Po drugie, jedynie przy ubezpieczeniach grupowych z przystąpieniem obowiązkowym można poszukiwać konstrukcji jurystycznej umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek. Wyściowym punktem zmian legislacyjnych powinno być zatem stworzenie odpowiedniej definicji umowy ubezpieczenia grupowego. Definicja ta powinna być elastyczna i odzwierciedlać fakt, że umowy ubezpieczenia grupowego nie tworzą kategorii jednolitej⁵⁴, co zostało wykazane w powyższych wywodach, a jest zgodne z ukształtowaną tendencją w europejskim prawie ubezpieczeń gospodarczych.

dr hab. Mariusz Fras

*Katedra Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego
Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski*

Bibliografia

- Basedow J., J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss, L. Loacker. 2016. „Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)”, 2nd Expanded ed Edition, Köln.
- Basedow J., T. Fock. 2002. „Rechtsvergleich”, in: „Europäisches Versicherungsvertrags recht”. Bd:1. Hrsg J. Basedow, T. Fock. Hamburg.
- Bednarek M., P. Drapała, E. Łętowska. 2005. „Umowy odnoszące się do osób trzecich”, Warszawa: C.H. Beck.
- Bigot J. 2002. „Traité de droit des assurances. Tome 3. Le contrat d'assurance”, Paris.
- Bigot J. 2007. „Traité de droit des assurances. Tome 4. Les assurances de personnes”, Paris.
- Bigot J. 2013. „Głosa do wyroku z dnia 13 grudnia 2012 r.”, RGDA 2013, no 2.
- Bigot-Gonçalves M. 2009. „Les assurances de groupe”, Aix-en-Provence.
- Broddecki Z., D. Maśniak. 2015. „Principles of European Insurance Contract Law jako element zintegrowanego porządku prawnego”, w: „Współczesne problemy prawa zobowiązań”, A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrzyńska, D. Sokołowska (red.), Warszawa: Wolters Kluwer.
- Doan O. 1995. „Ubezpieczenia życiowe”, Warszawa: Poltext.
- Domański G. 1989. „Umowa ramowa (na tle prawa niektórych państw EWG i Polski)”, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze.
- Goldie-Genicon C. 2008. „L'assurance de groupe a l'épreuve de la législation sur les clauses abusives”, RD.
- Goik H. 1975. „Umowa przewozu przesyłek w transporcie lądowym jako rodzaj umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej”, Katowice: Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego nr 79.

2016 (nr 1), s. 15.; M. Krajewski. 2016. „Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz”, Warszawa: C.H. Beck, s. 135.

⁵⁴ Szersze rozważania co do postulatów *de lege ferenda* – M. Fras, „Umowa ubezpieczenia grupowego...”, *op. cit.*, s. 419.

- Fras M. 2015. „Umowa ubezpieczenia grupowego. Aspekty prawne”, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Fuchs D. 2013. „Ubezpieczenia grupowe w europejskiej umowie ubezpieczenia. O potrzebie uregulowania ubezpieczeń grupowych”, materiały konferencyjne, Warszawa.
- Fuchs D. 2010. „Insurance Restatement jako europejski instrument opcjonalny służący regulacji umów ubezpieczenia”, *Rozprawy Ubezpieczeniowe* 2010 (nr 9).
- Herdter F. 2010. „Der Gruppenversicherungsvertrag: Grundlagen und ausgewählte Problemfelder”, Karlsruhe.
- Kocot W. 2013. „Odpowiedzialność przedkontraktowa”, Warszawa: C.H. Beck.
- Kook H. 1939. „Der Gruppenvertrag in der Kollektivlebensversicherung”, Berlin.
- Kowalewski E., M. Wałachowska. 2010. „Nieadekwatność prawa zamówień publicznych do grupowych ubezpieczeń na życie – potrzeba nowych uregulowań prawnych”, *Wiadomości Ubezpieczeniowe* 2010 (nr 3).
- Krajewski M. 2002. „Umowa przedwstępna”, Warszawa: C.H. Beck; odmiennie A. Koch. 1982. „Umowa wyłącznej koncesji handlowej w eksporcie”, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Krajewski M. 2016. „Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz”, Warszawa: C.H. Beck.
- Lakhan M., H. Heiss. 2010. „An Optional Instrument for European Insurance Contract Law”. *Utrecht Journal of International and European Law* 2010, vol. 26.
- Magnusson R. 1967. „Gruppenversicherung, insbesondere in der Lebensversicherung in Möller”, Winter, Materialien des zweiten Weltkongresses für Versicherungsrecht der internationalen Vereinigung für Versicherungsrecht, Band 5, Karlsruhe.
- Malinowska K. 2009. „Zamówienia w grupówkach”, *Monitor Ubezpieczeniowy* 2009 (nr 9).
- Malinowska K. 2008. „Ubezpieczenia grupowe na życie – niebył w majestacie prawa?”, *Prawo Asekuracyjne* 2008 (nr 2).
- Martin D.R. 1994. „La stipulation de contrat pour autrui”, Paris.
- Martin D.R. 2008. „Consécration d'une figure: la stipulation de contrat pour autrui”, *RD* 2008 (no 28).
- Millauer H. 1966. „Rechtsgrundsätze der Gruppenversicherung”, Karlsruhe.
- Mogilski W.W. 2010. „Ubezpieczenia grupowe w kontekście regulacji prawnej” w: „Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych”, E. Kowalewski (red.), Toruń: TNOiK.
- Mousseron J.M. 1999. „Technique contractuelle”, Paris.
- Olejniczak A. 1990. „O koncepcji umów ramowych”, *Państwo i Prawo* 1990 (z. 4).
- Orlicki M. 2004. „Umowa ubezpieczenia”, w: *Prawo zobowiązań – część szczegółowa. System Prawa Prywatnego*, t. 8, J. Panowicz-Lipska (red.), Warszawa: C.H. Beck.
- Orlicki M., J. Pokrzywniak. 2008. „Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji kodeksu cywilnego”, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Orlicki M. 2016. „Kilka uwag o przepisach dotyczących ubezpieczeń na cudzy rachunek w nowej ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej”, *Prawo Asekuracyjne* 2016 (nr 1).
- Radwański Z., A. Olejniczak. 2010. „Zobowiązania – część ogólna”, Warszawa: C.H. Beck.
- Rajski J., W. Kocot, K. Zaradkiewicz. 2007. „Prawo kontraktów handlowych”, Warszawa: LexisNexis 2007.

- Rott-Pietrzyk E. 2006. „Agent handlowy – regulacje polskie i europejskie”, Warszawa: C.H. Beck.
- Roux J.M. 2001. „Le rôle créateur de la stipulation pour autrui”, Aix-en-Provence.
- Sargos G. 2012. „Le contrat d’assurance de personnes et ses trois principaux codes: analyse comparative et prospective”, Paris.
- Serwach M., J. Kliszcz. 2010. „Grupowe ubezpieczenie na życie w świetle prawa, doktryny i praktyki ubezpieczeniowej”, *Prawo Asekuracyjne* 2010 (nr 2).
- Wieser A. 2006. „Gruppenversicherungen”, Wien.
- Włodyka S. 1978. „Porozumienia gospodarcze”, Warszawa.
- Ziemiak M.P. 2011. „Strony i podmioty stosunku grupowego ubezpieczenia na życie”, w: *Ubezpieczenia grupowe na życie a prawo zamówień publicznych*, E. Kowalewski (red.), Toruń: TNOiK.

About the Forms of a Group Insurance Contract

The present article contains an analysis of issues related to the typology of group insurance. The text is based on the conceptual framework elaborated in foreign literature. The existence of two types of group insurance contracts has been indicated, namely: a contract of group insurance with compulsory participation based on a construction of a contract of insurance on someone else’s account and a category of a group insurance contract with voluntary accession based on the formula of a framework agreement.

Keywords: insurance on someone else’s account, group insurance, group insurance contract with compulsory participation, group insurance contract with voluntary participation.